

CZU: 37.01:37.048

PARADIGME, TEORII, MODELE DE INTERVENȚIE ALE CONSILIERII PENTRU CARIERĂ

Roxana AXINTE

Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași (România)

Articolul prezintă o analiză a conceptelor teoretice, care se regăsesc la baza fundamentării demersului practic, realizat de către specialiști, în nișa activităților de consiliere pentru carieră. Sunt prezentate și analizate conceptele de paradigmă, teorie, model de acțiune/ intervenție. Integrarea informațiilor teoretice, aparținând mai multor teorii specifice de consiliere, se va regăsi într-un model de intervenție, asumat de către fiecare consilier.

Cuvinte-cheie: paradigmă, teorie, model, consiliere pentru carieră.

PARADIGMS, THEORIES, INTERVENTION MODELS IN CAREER COUNSELLING

This article presents an analysis of the theoretical concepts providing the justifying basis for the specialists' practical approach in the career counselling's activities niche. We present and analyse the concepts of paradigm, theory, action/ intervention model. Integration of the theoretical knowledge borrowed from multiple career counselling specific theories leads to one's own intervention model to be developed by each career counsellor.

Keywords: paradigm, theory, model, career counselling.

1. Delimitări conceptuale: paradigmă

Termenul „paradigmă” provine din cuvântul latin „paradigma” care înseamnă exemplu. În prezent, desemnează un ansamblu de teorii și metode investigative, cu un pronunțat caracter normativ, care ghidează și orientează la un moment dat cercetările întreprinse într-un anumit domeniu. Reprezintă o construcție mentală, care oferă unei comunități științifice/domeniu de cunoaștere o bază necesară pentru crearea unei identități de sine, pentru soluționarea unor probleme/situații problematice, cu care se confruntă. Descriș drept „*matrice disciplinară*”, conceptul este valoros, deoarece: oferă posibilitatea descrierii unitare, coerente și noncontradictorii a teoriilor și cercetărilor desfășurate într-un anumit moment, la nivelul unei științe; permite surprinderea modului, în care pe baza acumulării în timp a inconsistențelor epistemologice „comunitatea științifică” optează pentru trecerea de la o paradigmă la alta (revoluția științifică).

În sensul său contemporan, epistemologic, termenul utilizat de Th.Kuhn face referire la ansamblul practicilor care definesc o disciplină științifică, pentru o anumită perioadă de timp. El consideră că baza de cercetare într-o știință nu este reprezentată de teoria științifică în sine, ci de ceva mai complex, definit prin termenul de *paradigmă*. Se referă la realizări științifice, universal recunoscute, care pentru o perioadă de timp se constituie în soluții-model pentru o anumită categorie de probleme. Ele cuprind în structura lor elemente de natură teoretică, metodologică și instrumental-practică. Același autor considera că „în perioadele normale (nonrevoluționare) în cadrul comunității științifice există un consens privind regulile teoretice și metodologice de urmat, instrumentele de folosit, problemele de cercetat și standardele, după care urmează a fi evaluată cercetarea” [1, p.411]. În Dicționarul de Sociologie Oxford [2, p.710] conceptul de paradigmă este prezentat ca fiind „un exemplu sau un model tipic, demn de a fi copiat sau urmat”.

Fiecare paradigmă implică structurarea unei anumite concepții despre lume și viață, aceasta fiind mai mult sau mai puțin diferită de perspectiva în care alte paradigme abordează aceeași problematică. Unii cercetători consideră chiar că o paradigmă, fiind indivizibilă și invulnerabilă, este implicit și invincibilă. Ca urmare, nu paradigma în sine este contestată, doar anumite elemente, concepte sau teorii sunt contrazise și eliminate, aceste fenomene contribuind, în timp, la erodarea și contestarea paradigmei respective. Aceasta înseamnă că două paradigme nu pot fi comparate, nu pot fi raportate la același standard de evaluare, deoarece acest lucru nu ar fi posibil fără să implice modificări fundamentale, la nivel conceptual. O nouă paradigmă, care o înlocuiește pe alta mai veche, nu este neapărat una mai bună, deoarece criteriile de apreciere sunt diferite și se răsfrâng în special asupra cadrului conceptual, care o definește pe fiecare și îi conferă adevărata sa valoare științifică. Din punct de vedere metodologic, schimbarea paradigmei presupune și o reevaluare a metodelor și instrumentelor de lucru. În aceste sens, T.Kuhn nota: „Semnificația crizelor rezidă tocmai în a

indica faptul că momentul refacerii uneltelor a sosit" [3, p.141]. Este adusă în discuție ideea că la nivelul științelor socioumanistice nu se poate vorbi despre conceptul de *paradigmă* decât într-un sens foarte larg. În lucrarea *Noile științe sociale* autorii precizează că „în științele sociale paradigmele sunt rar acceptate de toată lumea, chiar în interiorul unei specialități anume (...). Faptul că există mai multe școli de gândire în sânul aceleiași discipline sau subdiscipline nu împiedică pe vreuna dintre ele să fie fertilă pentru cei care o practică” [4, p.251]. Considerând că sursa schimbării de paradigmă este constituită, în special, de abordările interdisciplinare, M.Dogan și R.Pahre precizează: „Când cercetătorii nu mai sunt satisfăcuți de paradigmele în curs, alte științe sociale pot furniza idei noi cu care se vor construi soluții alternative. ...Noile perspective, noile abordări vor veni probabil de dincolo de frontierele disciplinare”. Astfel, paradigma servește ca model orientativ.

O altă utilizare a termenului *paradigmă* provine din limba germană, în sensul de mod de a percepe, de a vizualiza lumea. Astfel, în științele sociale, termenul este folosit pentru a descrie un ansamblu de experiențe, credințe și valori care afectează modul în care o persoană sau un grup social percepe realitatea și se raportează la ea. C.Bârzea consideră că „paradigma favorizează o abordare pragmatică, imposibil de obținut prin intermediul teoriei” [5, p.218].

2. Teoriile și transferul acestora în modelul de intervenție abordat de consilier

Teoria este un ansamblu sistematic de idei, de ipoteze, de legi și concepte care descriu și explică fapte sau evenimente privind anumite domenii sau categorii de fenomene [6, p.610]. Îi pune la dispoziție consilierului un model explicativ pentru construirea demersului intervenției sale. În prezent, regăsim o multitudine de abordări teoretice în domeniul consilierii, comparativ cu perioada de început. Un consilier, bine pregătit din punct de vedere teoretic, decide asupra teoriei și metodelor de utilizat, pe baza experiențelor educaționale și a nevoilor clientului [7, p.41]. Pentru a utiliza și aplica în practică conceptele unei teorii, consilierul trebuie să decidă care dintre ele este compatibilă cu stilul său de lucru. Această perspectivă a eficientizării îl determină să cunoască, să învețe teorii și modele variate de intervenție. În absența unui suport teoretic, consilierul lucrează nesistematic, cu riscul ca rezultatele intervenției sale să nu fie eficiente. Existența unui cadru teoretic, care să ghideze intervenția sa, îi oferă consilierului justificarea pentru ceea ce face – *De ce?* și *Cum face?* Demersul teoretic îl ajută: să găsească unitate și interdependențe în diversificarea intervenției; să examineze relațiile pe care altfel le-ar putea trece cu vederea; să identifice linii orientative operaționale în activitate și evaluare; să se focalizeze asupra datelor relevante; să asiste clienții în modificarea eficientă a comportamentului lor; să evalueze noile și vechile abordări ale procesului de consiliere [8, p.410]. Valoarea unei teorii este dată de gradul în care aceasta oferă explicații asupra a ceea ce se întâmplă în consiliere și în lumea reală a clienților.

Cei mai mulți consilieri profesioniști abordează un stil de lucru și se consideră eclecticici în utilizarea teoriilor și a tehnicilor. O abordare eclectică este eficientă, dacă este utilizată în cunoștință de cauză, dar problematică pentru un consilier nefamiliarizat cu teoriile. Abordarea consilierilor, care nu au experiență suficientă, se caracterizează prin faptul că aceștia încearcă oricare sau toate metodele care li se par potrivite. Abordarea sistemului de lucru eclectic, bazat pe informații din diferite teorii, se regăsește în practica curentă la diferite niveluri, cum ar fi:

- *sincretismul*: proces nesistematic de alăturare a conceptelor care nu au nicio legătură; acest stil este întâlnit la specialiștii debutanți, care nu au avut posibilitatea să experimenteze practic aplicarea teoriilor;
- *tradițional*: încorporează o combinație, într-un mod armonios, de trăsături compatibile din diverse surse, în care teoriile sunt examinate mai în profunzime;
- *integraționism teoretic* [9, p.381-385]: solicită consilierului să stăpânească cel puțin două teorii înainte de a încerca să facă combinații;
- *eclectismul tehnic*: se utilizează doar tehnici diverse, fără a adera la o anumită teorie; este considerată o abordare recomandată, prin care consilierul demonstrează o cunoaștere și o înțelegere profundă a teoriilor de consiliere utilizate; acest mod de lucru reprezintă certitudinea adecvării abordării la client și nu invers, relevând la nivelul specialistului o filosofie integrativă a comportamentului uman care reușește să aducă părțile dispartate ale diferitelor teorii într-o îmbinare comprehensibilă.

Relevant pentru un consilier este să cunoască teoriile, să știe ce abordare poate utiliza, când, unde și cum. Teoria reprezintă fundamentul unei consilieri eficiente. Are impact asupra modului de conceptualizare a comunicării clientului, de implementare a eticii profesionale, de dezvoltare a relațiilor interpersonale și de autopercepere a consilierului [10, p.85-86]. Consilierii eficienți demonstrează abilități și competențe referitoare la: conceptualizarea problemelor clienților într-o manieră corectă, realistă și rapidă; determinarea clien-

ților să identifice cât mai multe alternative de rezolvare a problemei; sprijinul oferit în procesul de luare a deciziei; încurajarea clienților să pună în practică decizia cea mai potrivită [11, p.225].

3. Orientări/ modele de lucru în domeniul consilierii carierei

Marile școli de gândire au marcat contribuții importante la nivelul explicării nevoii de consiliere, a rolului consilierului, a metodologiei recomandate în realizarea intervenției specializate. Consultând lucrările de specialitate, constatăm că modalitatea de prezentare este diferită. Majoritatea utilizează expresia „abordări ale consilierii” [12, p.505], care semnifică tendința, convingerea, concepția referitoare la un anumit fenomen. Prezentarea teoriilor specifice consilierii este împărțită în două mari categorii: teorii ale consilierii în general (care sunt utilizate și în psihoterapie) și teorii ale consilierii carierei. Frecvent, regăsim prezentarea acestora după criterii diverse (cronologice, conceptul de bază, finalitate, beneficiari etc.), acestea fiind încadrate în teoriile psihologice generale ale consilierii, fără a se realiza o separare distinctă, doar a celor referitoare la consilierea carierei. Cele mai frecvente grupări enumeră următoarele teorii, iar specialistul care realizează activități de consiliere pentru carieră va selecta informația necesară structurării demersului de consiliere inițiat.

Consilierea de orientare psihodinamică	- psihanaliza freudiană/abordarea psihanalitică clasică; - teoriile psihodinamice moderne;
Consilierea de orientare comportamentală	- abordarea comportamentală clasică; - abordarea cognitiv-comportamentală; - abordarea rațional-emoțională; - abordarea din perspectiva realității;
Consilierea de orientare experiențială	- abordarea experiențială clasică: consilierea centrată pe client/ persoană; gestalt-terapie; psihodrama; - abordarea experiențială modernă: analiza existențială sau drumul către sens; analiza tranzacțională; - abordarea experiențială post-modernă: programarea neurolingvistică; dezvoltarea și terapia transpersonală; terapia unificării;
Abordarea umanistă	- abordarea existențialistă; - abordarea nondirectivă; - abordarea gestaltistă;
Consilierea de tip eclectic	- terapia multimodală; - psihoterapia eclectic sistematică;
Teorii nepsihologice privind alegerea profesiei	- teoria accidentului sau întâmplării (evidențiază rolul factorilor contextualii); - teoriile economice ale alegerii profesiei (influența cererii și ofertei de locuri de muncă de pe piața muncii, avantaje și dezavantaje ale unei profesii); - teorii culturale și sociologice ale alegerii profesiei;
Teorii psihologice	- teorii bazate pe psihologia personalității: alegerea profesiei și satisfacția în muncă; - teoria alegerii profesiei/alegerii ocupaționale; - teorii bazate pe psihologia dezvoltării/alegerii ocupaționale; - teoria evoluției în carieră/curcubeului; - teoria dezvoltării profesionale; - teoria alegerii profesiei ca proces decizional; - teoriile psihodinamice ale alegerii profesiei (teoria psihanalitică; teoria sinelui); - teoria învățării sociale; - teoriile cognitive; - teoriile umaniste și holistice.

Sintetizând, putem delimita orientările teoretice din domeniul consilierii carierei:

- teorii clasice (bazate pe potrivirea individului cu mediul ocupațional și interese);
- teorii moderne (teorii social-cognitive; teorii holistice etc.);
- teorii postmoderne (teoria contextelor constructiviste; teorii bazate pe modelul tranziției etc.);
- tipuri de intervenție moderne în consiliere (abordarea metaforică; abordări narative în consilierea carierei; poveștile de viață în consilierea carierei etc.).

Observăm că majoritatea sunt grupate aproximativ în aceeași manieră, cu diferențe de nuanță în ceea ce privește denumirea.

Concluzii privind modelele de intervenție în spațiul consilierii pentru carieră

Pentru ca activitatea de consiliere să atingă standarde înalte de calitate, este nevoie de un suport teoretic adecvat. Consilierul practicant optează pentru una dintre teoriile existente/ grup de teorii, astfel încât acțiunea lui să-și atingă scopurile, să optimizeze parcursul carierei pentru beneficiarii acestui serviciu.

Teoriile consilierii profesionale încearcă să răspundă la câteva întrebări fundamentale: Ce factori determină o persoană să-și aleagă o meserie sau alta? Dacă există asemenea factori, sunt ei interni sau externi persoanei? Există o zestre nativă a individului în domeniul profesional, sau totul ține de șansă? În general, teoriile și abordările conceptuale, referitoare la activitatea de consiliere profesională, vizează: factori care influențează alegerea școlar-profesională; structura personalității; dezvoltarea abilității individului de a decide adecvat; identificarea și dezvoltarea motivelor alegerii; tipuri de relații și comportamente ale consilierilor față de persoană; mecanismele dinamicii carierei. Este dificil a da un răspuns acestor probleme, care ridică tot atâtea întrebări, mai ales din perspectiva următoarelor aspecte:

- specialiștii vorbesc despre un paradox al educației vocaționale: atunci când individul trebuie să-și aleagă profesia, nu dispune de suficient discernământ pentru a alege în totală cunoștință de cauză, iar când discernământul este complet, poate fi târziu, întrucât individul se află în curs de specializare sau practică deja o profesie;

- aflat pe un parcurs profesional, individul poate intra într-o zonă a obișnuințelor, determinate cultural, care vor genera o inerție la modificări, cunoscută sub denumirea de „cultură a carierei”;

- sunt frecvente situațiile când oamenii practică o profesie, despre care spun că este potrivită sau nu pentru ei, dar alții au ales pentru ei debutul în acea profesie, în primul rând familia, apoi întâmplarea sau oficiile de plasare.

Teoriile privind cariera, de la definirea și clarificarea unor noțiuni și concepte până la clarificarea diferitelor procese legate de carieră, oferă o analiză și o reprezentare științifică a acestor procese. Având un caracter pregnant interdisciplinar, aceste teorii pot fi utilizate, așa cum s-a exprimat Krumboltz, „*ca niște hărți rutiere care ne ghidează în procesul dezvoltării carierei*” [13]. Teoriile prezintă atât o serie de avantaje, aducând semnificative clarificări teoretice și metodologice, cât și unele limite, condiționate de unele neclarități și imprecizii. Avantajele acestor teorii sunt reprezentate de următoarele aspecte: *clarifică* unele noțiuni și concepte, studiindu-le pe baze științifice și, de regulă, în mod pluri- și interdisciplinar; *sintetizează* modele ale proceselor legate de carieră, care constituie instrumente de lucru pentru practicieni. Limitele teoriilor despre carieră sunt date de cadrul conceptual și metodologic utilizat sau din unghiul, relativ restrâns, al abordării. Dintre acestea enumerăm: au uneori un caracter prea teoretic, fiind mai dificil de aplicat în practica managementului carierei; dinamica economică și socială determină schimbări în domeniul pieței muncii, care devansează cercetările și practicile în domeniu etc.

Referințe:

1. BATĂR, D. Spre o definire și cunoaștere a paradigmei – concept fundamental al cunoașterii Științifice. În: *Buletinul Științific al Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu”*, 2000, nr.2.
2. MARCHAL, G. *Dicționar de Sociologie Oxford*. București: Univers Enciclopedic, 2003.
3. KUHN, T. *Structura revoluțiilor științifice*. București: Humanitas, 2008, p.141.
4. DOGAN, M., PAHRE, R. *Noile științe sociale*. București: Editura Academiei Române, 1993, p.251.
5. BĂRZEA, C. *Arta și știința educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p.218.
6. BREBAN, V. *Dicționar al limbii române contemporane*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p.610.
7. GLADDING, S. *Counseling: a comprehensive profession*. New Jersey: Prentice Hall, 1996, p.41.
8. IVEY, A.E., GONCALVES, O.F. Developmental therapz: Integrating developmental processes into the clinical practice. In: *Journal of Counseling and Development*, no66, p.410.
9. LAZARUS, A.A., BEUTLER, L.E. On technical eclecticism. In: *Journal of Counseling and development*, 1993, no71, p.381-385.
10. ȘOITU, L. *Pedagogia Comunicării*. Iași: Institutul European, 2001, p.85-86.
11. DUMITRU, I.AI. *Consiliere Psihopedagogică. Baze teoretice și practice*. Iași: Polirom, 2008, p.255.
12. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978, p.505.
13. KRUMBOLTZ, J.D. HAMEL, D.A. *Guide To Career decision-Making Skills*. New York: Educational Testing Service, 1977.

Date despre autor:

Roxana AXINTE, doctor, cadru didactic asociat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași (România), Formator, Info Educația Iași. **E-mail:** roxana.bobu@gmail.com

Prezentat la 02.05.2018